

Список використаних джерел

1. Мальована Т.І. Місце проведення допиту дитини, яка потерпіла від злочину у кримінальному провадженні // Вісник кримінального судочинства. – № 3. – 2015.
2. Сексуальне насильство щодо дитини: координація дій. 2020. // Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/media/4186/file/Sex_viol.pdf.

Христюк Оксана Сергіївна,

викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ;

Федоровська Наталія Володимирівна,

старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем превентивної діяльності
та запобігання корупції ННІ № 3 Національної
академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ПСИХОЛОГІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ДОПИТУ ДІТЕЙ – ЖЕРТВ НАСИЛЬСТВА

Діти – це особливі свідки у провадженні через свій розвиток, когнітивні навички, залежність від тих, хто їх виховує, і пережиту жорстокість. Умови і характер провадження також впливають на свідчення дітей, а тому дуже важливим стає планування і підготовка до бесіди з дитиною для того, щоб отримати достовірні відомості, необхідні для розслідування злочину і недопущення повторного травмування дитини. Результати наукових досліджень на тему дітей-свідків, надійності і достовірності їхніх свідчень зводяться до одного дуже важливого висновку: діти можуть бути дуже надійними свідками, але за однієї умови – дитину потрібно опитувати дуже професійно і з дружнім до дитини ставленням. Основними причинами незвернення дітей до правоохоронних органів вважають страх помсти кривдника, сором перед оточенням, зневіру в можливостях захисту, небажання згадувати та говорити про травмуючі події, а іноді діти просто не знають іншого ставлення до себе, а тому вважають його нормою [1, с. 3].

Зважаючи на серйозну проблему психотравматизації дитини та важких наслідків для психічного та психологічного здоров'я в її подальшому житті, міжнародними правовими нормами впроваджено поняття *child-friendly justice* (правосуддя, дружнє до дітей). Однією із вимог якого є розробка та впровадження в практику стандартів проведення слідчих дій за участю дитини у справах щодо сексуального насильства та експлуатації, торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, у сприятливій, комфортній обстановці та в спеціально пристосованих для таких цілей приміщеннях, які отримали назву «Зелена кімната». Організація роботи здійснюється на основі

індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку і ступеня розвитку.

Не зважаючи на те, що дана методика почала впроваджуватись в практику діяльності правоохоронних органів з 2013 року, існує чимало актуальних проблемних питань. Сьогодні в Україні тільки починає розвиватися практика проведення таких child-friendly допитів. Однак у практичній діяльності «зелені кімнати» не використовуються в повному обсязі, адже немає чіткої норми у КПК України, яка дозволяє проводити слідчу (розшукову) дію з урахуванням цілого комплексу тактичних особливостей. Далі вимагається під час допиту дитини присутність цілої низки осіб, а матеріали відеозапису не дають змоги виключити необхідність повторного допиту дитини в суді. Відсутня регламентація цього механізму і на рівні відомчої інструкції, тому слідчі, зазвичай, допит дитини продовжують проводити у службових кабінетах. Окрім цього, провести допит дитини у «зеленій кімнаті» неможливо у більшості регіонах у зв'язку з їх відсутністю [2, с. 123].

Наше дослідження проблеми використання «Зеленої кімнати» працівниками правоохоронних органів показало, що основною проблемою, крім зазначених вище, є відсутність детальної інформації про методику, чітко прописаних інструктивних матеріалів та дієвих алгоритмів, правових норм, а також недостатність професійно-психологічної підготовки персоналу.

Варто висловлювати розуміння емоцій та проблем дитини - жертви чи свідка, аби пом'якшити напруження й тривогу, які, безперечно, перешкоджають зосередженню уваги й викладу обставин справи. Наприклад, положення польського законодавства дозволяють, а в особливих випадках зобов'язують особу, яка проводить опитування дитини, викликати психолога-експерта для участі в ньому. Слід зауважити, що не кожен психолог – експерт має відповідну підготовку для роботи з дитиною – жертвою чи свідком, особливо з дитиною, яка постраждала, зокрема, від сексуальної експлуатації.

При виборі психолога – експерта слід врахувати його:

- знання в галузі психології розвитку й клінічної психології;
- знання технік опитування дітей – свідків чи жертв;
- рівень теоретичної підготовки;
- досвід і професіоналізм у встановленні контакту з дитиною;
- особистісні риси (наприклад, емпатійність, терпіння тощо)

[1, с. 80].

Для проведення допиту дитини, необхідно мати досвід спілкування з дітьми та розуміти дитячу психологію. Також необхідно мати навички критичного мислення, а для спілкування використовувати слова й аргументи зрозумілі та переконливі. Важливо бути добре підготовленим до всіх можливих реакцій та відповідей на поставлені запитання і не губитись у певних ситуаціях.

Активність психолога повинна проявлятися не лише під час опитування. Його завданням має бути також підготовка дитини до

свідчень, врахування рівня її розвитку, пояснення її ролі у провадженні. Крім того, він повинен подбати про якнайсприятливішу емоційну форму дитини, що служить належній мотивації до співпраці та свободі викладу інформації, а також про її підтримку під час проведення процесуальної дії. На думку більшості правників, а також психологів, які займаються проблематикою опитування дітей – свідків чи жертв, участь експерта в опитуванні та аналіз матеріалів справи не є достатніми для психологічної оцінки викладу інформації. Необхідним є також проведення відповідного психологічного обстеження дитини, важливого для оцінки рівня її розвитку, здібностей у сфері сприйняття, запам'ятовування та відтворення сприйнятих вражень, а також соціально-емоційного функціонування з урахуванням тих особливостей, які є важливими для змісту й форми свідчень, з'ясування можливих механізмів, які перешкоджають викладу подій [1, с. 81].

З метою посилення практичної складової фахової підготовки курсантів-психологів на базі ННІ №3 НАВС використовується навчально-тренувальний полігон «Зелена кімната». На його базі проводяться факультативні заняття та окремі практичні заняття за тематикою навчальних дисциплін викладачами кафедри юридичної психології разом з психологом підрозділу та співробітниками наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції.

Перша група курсантів-психологів (9 осіб) була відібрана на основі співбесіди та рекомендацій викладачів академії. Така кількість обумовлена методичною та рольовою структурою навчань, невеликою площею навчально-тренувального полігону. Після проведених перших «пілотних» занять в «Зеленій кімнаті» був розроблений перший цикл факультативних занять, що включав в себе 10 занять загальною кількістю 20 годин, заняття проводились один раз на тиждень. Але в процесі проведення факультативу стало зрозуміло, що даної кількості навчальних годин недостатньо, тому цикл був збільшений до 20 занять (розрахованих на 40 годин загального часу), які проводяться з групою з 9 осіб два рази на тиждень по 2 години. Така кількість навчальних годин обумовлена загальним навчальним навантаженням та практикою службовою діяльності та нарядів курсантів.

Необхідно зазначити, що даний цикл містить в собі теоретичну (перший та другий блок) та практичну частини (третій та четвертий блок). Перший блок занять включає огляд нормативно-правової бази застосування методики «Зелена кімната» (вимоги ратифікованих міжнародних документів щодо судочинства, дружнього дитині; чинне законодавство України щодо захисту прав дітей, процесуальні норми та порядок здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх ст. 226, 484–496 КПК України, вимоги ст. 84 КПК до висновку спеціаліста). Другий блок занять включає розгляд психологічних особливостей різного віку неповнолітніх та психологічні складові насильства, його вплив на розвиток особистості дитини. Третій блок містить в собі розгляд та відпрацювання прийомів психологічної роботи з дитиною з використанням розроблених

методичних рекомендацій щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство; особливості психодіагностичних методик, в тому числі проєктивних, малюнкових. Четвертий блок містить в собі розгляд та відпрацювання прийомів та методів ефективного спілкування з неповнолітніми, особливості встановлення психологічного контакту та побудови довірчих відносин засобами рольової гри. Крім того, приділяється увага формуванню навичок психодіагностичного спостереження та спеціально розробленого інтерв'ю. Особлива увага курсантів звертається на встановлення взаємодії психолога-дитини-слідчого. Для закріплення пройденого матеріалу були розроблені сценарії рольової гри, де курсанти можуть на практиці показати свої знання та вміння.

Крім того, зазначимо, що важливою умовою оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками курсантами, наш погляд, є проведення занять в ігровому полі, з позитивним настроєм, з використанням прийомів не тільки активізації уваги, хвилинки гумору, а із формуванням впевненості в своїх силах змінити складну життєву ситуацію дитини на краще, не тільки в правовому, а й в психологічному плані. Таким чином, курсанти-психологи отримують одночасно професійну підготовку в якості фахівця-психолога, здатного не тільки отримати необхідну «психологічно закриту» інформацію від дитини, але й надавати їй потрібну психологічну допомогу в руслі зменшення психотравматизації від пережитого насильства, змінити вектор психологічного розвитку з психодеструктивного на оптимальний, а також набувають знань правових особливостей надання допомоги дітям, які опинились в складних життєвих обставинах, пережили насильство.

Отже, проведення спеціально розробленого циклу факультативних занять з курсантами-психологами допоможе їм в набутті професійних знань та досвіду, а також створить підґрунтя до поширення використання методики «Зелена кімната» в практичних підрозділах Національної поліції. В подальшому, на основі аналізу результатів пілотного проекту плануємо внести необхідні зміни в навчально-методичне забезпечення факультативної підготовки курсантів-психологів для поглиблення їх професійних знань та практичних навичок у роботі з дітьми, що зазнали насильства.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП Клименко, 2015. 114 с.
2. Винниченко Ю.Д., Дуфенюк О.М. Child-friendly допит у кримінальному провадженні: стандарти облаштування «зелених кімнат». *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції: матеріали науково-практичного семінару* (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 31 травня 2019 р.). Львів, 2019. С. 119–123.